

KULTŪRA

MENAS  LITERATŪRA  MOKSLAS

Žmogiškumo grandys

Kai kas nors sako, kad menas (mokslas, sportas, ekologija ir t.t.) nėra susijęs su politika, toki žmogų būtų galima laikyti jeigu ne naiviu, tai sąmoningai meluojančiu. Nes šiame pasaulyje viskas susiję. Juolab su politika. Net saulės šviesa. Net viduržemio sniegas. Net paukščių pėdelės ant sniego.

Klausite – kaip? Ogi paprastai. Nes esame mąstančios būtybės, kurios vadovaujasi ne tik jausmais ir instinktais, bet ir protu, etiniais ir estetiniais kriterijais. O tada neišvengiamai kyla ir klausimai, ir sąsajos, ir abejonės. O kai jau esi matęs šiek tiek gyvenimo ir nebemanai, kad esi pasaulio bamba ir unikumas, neišvengiamai apninka ir *deja vu* liūdesys. Ir tas liūdesys kyla iš suvokimo, kad nei protas, nei estetiniai kriterijai, nei pagaliau jausmai nenutraukia žmogiškųjų paklydimų grandinės.

O toje grandinėje visos grandys yra glaudžiai susijusios. Nepasislėpsi mene kaip dramblio kaulo bokšte, atsiribojęs nuo pasaulio, politika irgi nėra sala, kurios nepasiektų audringos vandenyno bangos, netgi atskyrėlio celė nėra išeitis. Mūsų žmogiškumas, mūsų kančia ir mūsų laimė taip glaudžiai susijusios, kaip susiję yra virvės plaušeliai, o mūsų gyvenimai persilieja ir susilieja kaip susisiekančių indų skysčiai.

Todėl taip svarbu, taip lemtinga ne šaukti ir ne reikalauti, ne nurodinėti, kaip elgtis ir mąstyti būtų teisinga ir naudinga, o klausytis. Klausytis ir suprasti. Išjungti visus pašalinio triukšmo šaltinius, foninį triukšmą, nebūtinus garsus – ir klausytis. Galbūt tai padėtų mums nesusipriešinti be reikalo. (Nekalbu apie pamatinių vertybių gynimą, kur be susipriešinimo neapsieisi, bet tai jau kita kalba).

Galbūt klausytis šiandien daug svarbiau nei kalbėti. Nes dažnas kalbantysis negirdi nieko kito, tik save. O jeigu dar apima iliuzija, kad tavo kalbos yra nepaprastai svarbios, reikšmingos ir teisingos, jeigu išgirsti palaikančių balsų – tada gali nepataisomai suklysti.

O kadangi šiandien daugelis žmonių laiko save labai protingais, pasakyti, kad suklydai, kad esi kvailys – nepakeliamas našta. Užtat aš visada suklūstu, kai žmogus ima dalyti kitus žmones – ir labai griežtai – į kvailius ir protingus (prie pastarųjų priskirdamas, žinoma, ir save). O jeigu yra kitaip? Jeigu tu esi visai ne toje pusėje? Juk tam užtenka menko nieko.

Šioje situacijoje galėtų pagelbėti krikščioniškas kuklumas. Supratimas, kad, laikydamas save itin protingu, netrukus – ir visai netikėtai – gali atsidurti kvailio vietoje. Pagelbėtų ir humoras – kartais labai sveika pasijuokti iš savęs. Bet juk smagiau juoktis iš kitų. Smagiau kitus laikyti kvailiais. Ir kukliu būti jau nebėra jokia dorybė.

Tačiau dorybės – ne pernykštis sniegas, kad iširtų be pėdsako. Nors pasaulis ir stengiasi mus įtikinti, kad jos keičiasi, kad prisitaiko, kad modernėja – jos tiesiog yra arba jų nėra. Ir jos negali pakisti taip, kad taptų savo pačių priešybe.

Renata Šerelytė



Mindaugas Gabrėnas. leškant pradžios. Iš serijos dreamscapes, 2009

Slenkstis

*Ten šviečia daiktai, ir jie kvepia
Iš molio išeinančiu pašalu.
Ten teka upelis – lyg verkia,
Ir naktį gilų vandenuos.*

*Ten motinai liūdna. Ji tyli,
Skara prisidengusi veidą.
Ir slenkstis ten perskiria žmones,
Ir verkia vaikai, kad tylu.*

*Ir gęsta miškai ten. Ir miegas –
Lyg žemėj miegotum. Gilu taip.
Pražydusių motinos galvą
Ten supa vanduo.*

Marcelijus Martinaitis

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS



Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žmogiškumo grandys • 2-as psl. Algis Vaškevičius. Archyvų metai - proga pažinti, dalintis ir nustebti • 3-as psl. Perpetua Dumšienė. Vydūno pamiltas Pajūrgiris (3) • 4-as psl. Skaistė Višinskaitė-Kumštienė. Išeivių palikimas Zanavykų muziejuje • 6-as psl. Astrida Petraitytė. Dailininkų pa(si)sveikinimas Bernardinų bažnyčioje • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Garsiausios vardinės parodos 2020 m. tapo pačiomis tyliausiomis • 8-as psl. Archyvų metai (tęsinys)

Kitame numeryje: • M. Gimbutienės 100-osios gimimo metinės minimos visame pasaulyje
• Kompozitorius Benjaminas Alekna



Amerikos lietuvių misijos ponios.



LCVA nuotraukos Jubiliejinis pašto ženklas, skirtas Archyvų metams

Archyvų metai - proga pažinti, dalintis ir nustebti

Algis Vaškevičius

2021-uosius metus Lietuvos Seimas yra paskelbęs Archyvų metais. Oficialiai pirmasis valstybės archyvas Lietuvoje buvo įkurtas 1921 m. spalio 19 d. Kaune – būtent šio archyvo šimtmetį ir minime. Per šimtą metų valstybės archyvai ne kartą buvo reorganizuoti, tačiau jie išliko valstybės dokumentinio paveldo saugotojai ir skleidėjai.

Archyvų metų atidarymo renginys neseniai buvo surengtas virtualiai. Prezidentas Gitanas Nausėda savo sveikinime pabrėžė, jog labai svarbu yra tai, kad vos susikūrusi jauna valstybė iš karto susirūpino savo archyvų kūrimu, o istorinė tapatybė yra vienas svarbiausių valstybės elementų. Pasak prezidento, turime skirti daugiau dėmesio archyvų tvarkymui, būtina didinti prieigą prie istorinių šaltinių.

Paklaustas, ar asmeniškai teko naudotis archyvų paslaugomis, prezidentas priminė, jog jis kolekcionuoja senas knygas, susiduria su unikaliais istoriniais dokumentais, o vienas jo giminaitis renka Nausėdų šeimos istoriją, yra sudaręs šios šeimos genealoginį medį. Pasak prezidento, Nausėdos turi tradiciją susitikti Tauragės rajone esančiame Būdviečių kaime, kur daug kalbasi ir apie šeimos istoriją.

Renginio metu vyriausioji šalies archyvarė Kristina Ramonienė pristatė ta proga Vilniaus rotušėje surengtą vertingiausio šalies dokumentinio paveldo parodą „Archyvai – praeitis ateičiai“. Pirmoje parodos dalyje galima pamatyti menininkų sukurtą šviesos instaliaciją, kurioje akcentuojama tautos dokumentinio paveldo svarba kuriant asmeninius ir kolektyvinius prisiminimus bei archyvų vaidmuo įprasminant praeitį ir fiksuojant dabartį

ateities kartoms. Šviesos instaliacija primena labirintą, kviečiantį paklaidžioti erdvėje tik tam, kad rade kelią iš labirinto išeitume jau kitokie.

Antroji parodos dalis skirta archyvų raidai ir unikalumui atskleisti. Čia rasime atsakymus į klausimus, kodėl valstybės archyvų yra devyni – penki valstybiniai ir keturi regioniniai, kokią savo šeimos, šalies ar vietovės informaciją galima rasti kiekviename iš jų ir kokias dar, be dokumentų saugojimo, funkcijas atlieka valstybės archyvai.

Naujoji paroda pasakoja, kad seniausias mūsų valstybės dokumentinis paveldas saugomas Lietuvos valstybės istorijos archyve, o seniausias šio archyvo dokumentas datuojamas XIII amžiumi. Lietuvos valstybės istorijos archyvo saugomi dokumentai – nestandartiniai savo forma, dydžiu, storiu, lapų skaičiumi, įrašymo technika. Kai kurie jų – unikalūs knygrištystės ar net kalvystės meno pavyzdžiai.

Valstybės archyvų saugomų dokumentų bylose galima rasti ir įvairių daiktų bei indėlių. Lietuvos ypatingasis archyvas, be kitų dokumentų, saugantis ir Lietuvos partizanams, jų rėmėjams ir ryšininkams sovietinio saugumo iškeltas baudžiamąsias bylas, šioje parodoje eksponuoja Lietuvos laisvės kovotojų skiriamuosius ir apdovanojimo ženklus.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas kaupia ir saugo svarbiausius Lietuvos valstybės institucijų dokumentus, kurių sukūrimas siekia net 1918 metus.

Archyvas gali pasigirti didžiausia fotodokumentų kolekcija Lietuvoje. Specialiai pritaikytose saugyklose saugomi rašytiniai dokumentai, fotografijos ir kino juostos, kurių skaitmeninės kopijos įrašomos serveriuose bei laikmenose. Archyvas nuolat papildo pasaulio lietuvių dokumentais, o dokumentų restauravimo specialistai restauruoja visos Lietuvos valstybės archyvų rašytinius dokumentus.



Dainininkė Aldona Stempuzienė tautinio kongreso New Yorke metu

Lietuvos literatūros ir meno archyvas kaupia kultūros ir meno organizacijų bei žymiausių lietuvių kultūros veikėjų dokumentus, be kurių neįsivaizduojamas Lietuvos kultūrinis gyvenimas. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, be kitų atkurtos Lietuvos valstybės dokumentų, saugo ir vieną svarbiausių mūsų valstybės dokumentų – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“.

Vilniaus regioniniame valstybės archyve saugomi įvairių projektavimo institutų moksliniai ir techniniai dokumentai padeda tyrinėti ir išsaugoti įvairius nekilnojamojo kultūros paveldo objektus. Kauno regioninis valstybės archyvas saugo XIX a. – XX a. pr. Kauno gubernijoje veikusių įstaigų, 1919–1944 m. Kauno mieste bei apskrityje veikusių įstaigų dokumentus, tarp kurių ir beveik 100 000 Kauno miesto savivaldybės Pasų skyriaus dokumentų fonde esančių LR vidaus pasų kortelių.

Klaipėdos regioninis valstybės archyvas, saugantis Klaipėdos miesto įstaigų ar su jūra susijusių įmonių dokumentus, parodai pateikė ir gana netradicinių eksponatų – Klaipėdos kojinių fabriko gaminių pavyzdžių. Šiaulių regioniniame valstybės archyve įrengtas Elektroninio archyvo rezervinis duomenų centras GEO2, kuris užtikrina valstybės archyvų saugomo skaitmeninio turinio kopijų saugumą (pagrindinis duomenų centras GEO1 saugomas Vilniuje O. Milašiaus g. esančiame archyvų pataste).



Amerikos lietuvių tarybos nariai su būsimuoju prezidentu Richard Nixon (v.)

Vydūno pamiltas Pajūrgiris (3)

Perpetua Dumšienė

Tėsinys. Pradžia 2021m. sausio 23 d. „Kultūroje“

Žvejų kaimelio kronika

Šiuo metu laikas prisiminti Pajūrgirio gyventojų portretistą, talentingąjį Bernardą Aleknavičių, sugebėjusį atskleisti dvasinius šio krašto žmonių bruožus. Bernardas Aleknavičius – žinomas fotografas, fotožurnalistas, deja, palikęs mūsų kasdienį gyvenimą 2020 metų pabaigoje. B. Aleknavičiaus (1930–2020) šviesi asmenybė ir darbai buvo paminti, aprašyti jo nuopelnai lietuvininkų kraštui.

B. Aleknavičius – lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ sumanytojas ir vienas organizatorių, išleidęs knygų apie Klaipėdą, K. Donelaitį, Vydūną, Mažąją Lietuvą ir kt. 1997 metais už visuomeninę veiklą jis pelnė Ievos Simonaitytės literatūrinę premiją, 2008 metais išrinktas pilietiškausiu klaipe diečiu, 2011 metais paskelbtas Klaipėdos garbės piliečiu. Uostamiesčio savivaldybės teigimu, dar sovietmečiu kartu su I. Simonaitytės viešosios bibliotekos darbuotojais B. Aleknavičius organizavo Mažosios Lietuvos iškiliųjų asmenybių pagerbimo vakarus. Minint Kristijono Donelaičio gimimo 275-ąsias metines, B. Aleknavičiaus pasiūlymu poeto gimtuosiuose Lazdynėliuose pasodintas 275 ažuoliukų parkas. Jis su profesoriumi Domu Kaunu ir dailininke Ieva Labutyte 1981 metais Bitėnuose įkūrė Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus memorialinę ekspoziciją, iš kurios išaugo memorialinis muziejus.

Bernardas Aleknavičius – plataus diapazono, renesanso žmogus. Tautodailininkų ir Vydūno draugijų garbės narys. Apdovanotas Vinco Kudirkos premija (1992). „Greta viso to, tai išskirtinio talento fotomenininkas, kurio kūrybos lobynas – tai didžiulis ir nenusakomos vertės Klaipėdos krašto ir miesto turtas. Tai išskirtinė asmenybė, žmogus legenda, visa epocha, kuriai išėjus amžinybėn, mūsų istorija bus iki Bernardo ir, deja, po jo...“, – apie B. Aleknavičiaus palikimą rašo Klaipėdos miesto meras V. Grubliauskas.

Su didžiuliu susidomėjimu skaičiau Bernardo Aleknavičiaus knygą „Žvejų kaimelio kronika“. Dvi temos man pasirodė labai svarbios – tai pajūrio gyventojų gamtojautinis dvasingumas ir kovos už lietuvių. Vertindamas knygą, profesorius Česlovas Kudaba rašė: „Kad ir ką kalbėtume apie žmonių gyvenimus, nuotaikas, pasaulėjautos savitumus, nuo gamtos turime pradėti. Natūralioji gyvenimo, pasaulio ar mažo pasaulėlio gamtojauta priklauso nuo sambūvio su ja, su joje viešpatuojančiais jos nariais. Kartais tai galiūnai – tokie kaip jūra, miškas, išpūdingieji dievkalniai. Jūros ir miško kaimynystė, tas pajūrgiris čia svarbiausia. Aleknavičiaus aprašymuose justis gamtojautinis dvasingumas. Nuėjusio laiko giluma. Mažai kuris žurnalistas tai pajėgia. Labai svarbu kurti ir gamtos kroniką, ne vien žmonių, nes kinta ne vien žmonių epochos, kinta ir gamtos pasaulis. Lietuvininkų publicistinė legenda dar nebaigta, reikėtų prie jos grįžti. Reikėtų dar pakalbinti žmones, upelius, medžius, laukus.“

Karklės ir Kukuliškių kaimelių kasdienis gyvenimas – žvejyba, gintaro rinkimas, miško parko sukūrimas, laivų statytojų, gyduolių, bendruomenėje pripažintų išminčių portretai „Žvejų kaimelio kronikoje“ tikrai pakalbi ir magiško realizmo ranga.

Didelių ryžtą ir tvirtumą tie mažieji kaimeliai parodė apgindami gimtąjį žodį. Nepabūgo vokiškai apgalvotos priespaudos, nesutiko nei geruoju, nei kitaip tapti bežadės genties palikuonimis. B. Aleknavičius mini atvejus, kai Karklės gyventojai peticijas siuntė. 1891–1892 m. žiemą Karklininkuose

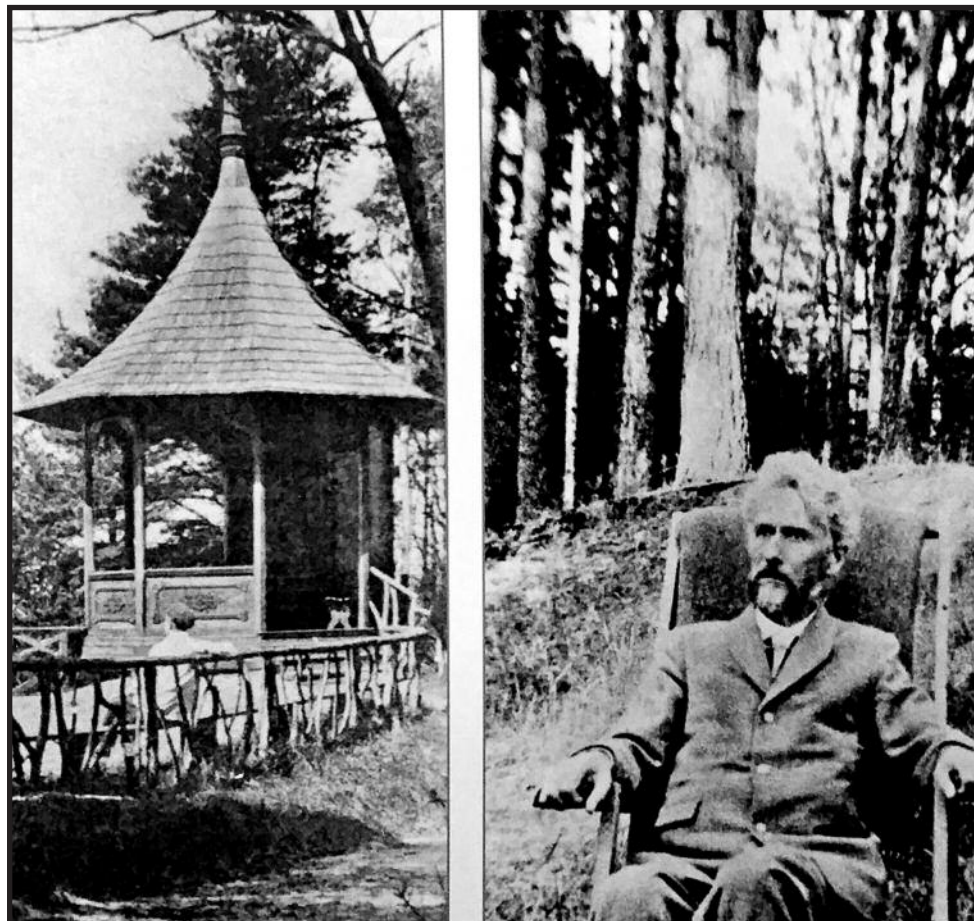
lietuvininkai pasirašinėjo peticiją, kurią buvo sudėjęs lietuvininkų draugas dr. Jurgis Zauerveinas-Girėnas. Peticija buvo ilga, net trylika punktų turėjo, o pabaigoje buvo parašyta, kad mokytojams turėtų būti uždrausta vaikus dėl lietuvių kalbos vartojimo bausti. 1892 kovo 5 d. peticija su daugiau kaip 19 tūkstančių parašų buvo siunčiama Vokietijos kulto ministru. Atsakymo laukta 4 metus, taip ir nesulaukta. 1895 metais kuriama ir pasirašoma nauja peticija, paskelbus peticijos tekstą, Tilžės, Klaipėdos, Šilutės, Ragainės, Lankos, Labguvos, Pilkalnio, Gėdupės apskrityse užvirė lietuvininkų kovos su kolonistais ir išverstaskūriais. Daug peticijų buvo rašyta, bet teigiamo atsakymo vis negauta. 1895 metų peticija su 21 000 parašų buvo išgabenta į Berlyną, bet valdovas peticijos palydos neįsileido.

Manau, kad į šio Pajūrgirio istorinius ir turistinius pasakojimus turėtų būti įrašyta kaip lietuvių šiuose kraštuose skatinanti lietuvių tautos patriarchų kategorijai priskirtinas Vydūnas ir jo pasekėjas profesorius Viktoras Falkenhanas. „Žvejų kaimelio kronikoje“ apie tai plačiai rašoma.

Vydūnas ir Miško koplyčios draugija

„Žvejų kaimelio kronikoje“ rasime užrašytus Vydūno mokytinio, vėliau žymaus baltisto Viktoro Falkenhanas pasakojimus apie kartu su Vydūnu praleistas vasaros dienas senuosiuose Forsteriuose, dabar Giruliais vadinamuose. Tai liudijimai apie Vydūno artimumą Pajūrgirio kraštui. Vydūno šis terminas ir sukurtas. Tai buvo laikas, kai Vydūnas su V. Falkenhanu vaikštinėjo, žvejus kalbino, kaimo išminčiaus Martyno Kalinskio pasakojimus užrašinėjo.

Labai įdomus pasakojimas apie Vydūno ir baltisto Viktoro Falkenhanas susitikimus Pajūrgirio parke miško koplyčioje. Tie susitikimai prasidėjo nuo 1918 metų. Tarp Girulių ir Karklės, ties Kukuliškiais ėjo kelias link jūros, Valdkapelės vardu buvo vadinamas (*Waldkapelle* – vokiškai – miško koplyčia). Tai girininkas Veigelis, iš Austrijos atkeliavęs į šiuos kraštus, buvo įrengęs šį poilsiautojams mielą taką. Galima jį būtų ir Gintaro keliu vadinti, nes šiuo keliu, rudens audroms aprimus, kaimo žmonės traukdavo gintaro rinkti. Štai šiame kelyje užsimezgė ir kultūrai svarbios istorijos. Čia kaimo išminčius Kalinskis ir užkalbino filosofą Vydūną. Atvažiuoja, būdavo, Vydūnas iš Tilžės keletui dienų į Girulius pailsėti, tai tuoj jis ir Valdkapelėje. Vydūnas Valdkapelėje Kalinskį ir su studentu Viktoru Falkenhanu supažindino.



Vydūnas Valdkapelėje (Miško koplyčioje).

Nuotrauka iš B. Aleknavičiaus knygos

ŽVEJŲ KAIMELIO KRONIKA

BERNARDAS ALEKNAVIČIUS



Bernardas Aleknavičius. „Žvejų kaimelio kronika“

Mes žinome, koks svarbus Lietuvai Vydūnas (Vilhelmas Storosta, 1868–1953) – didysis lietuvių humanistas, rašytojas, žymiausias Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas. Laikas plačiau sužinoti ir apie Viktorą Falkenhaną. Pradėkime nuo to, kad aprašomu metu ir Vydūnas, ir Falkenhanų šeima gyveno Tilžėje, o į poilsiavietę Giruliuose atvykdavo vasarą. Vydūnas tuo metu jau buvo pasiekęs žmogiškos ir profesinės bei kūrybinės brandos, o jaunas Viktoras tuo metu jam pagal amžių tiko į studentus. Jaunasis studentas irgi buvo vertas pagarbos – būdamas vokiečiu jis apsisprendė mokytis lietuvių kalbos, Tilžės mokytojo Pauliaus Falkenhanas sūnus Viktoras vasaromis mokėsi lietuvių kalbos iš pajūrio žvejų. Praeis daug metų, ir Viktoras taps pasaulinio garso baltistu, Berlyno Humboldtų universiteto profesoriumi.

Na, o prieš tai jis dar studijavo ir dirbo Karaliaučiaus universitete, buvo paskutinis lietuvių kalbos seminaro šiame universitete vadovas, profesorių Liudviko Rėzos ir Frydricho Kuršaičio siekių tęsėjas. 1939 metais šiame universitete Viktoras Falkenhanas apgynė filosofijos daktaro disertaciją apie lietuvių raštijos kūrėją Joną Bretkūną ir jo talkininkus. Kuri vėliau (1941 m.) buvo išleista atskira knyga „Lietuviškos Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas ir jo talkininkai“. Profesorius Viktoro Falkenhanas plunksnai priklauso ir veikalas „Baltistikos pradžia“ (1964 m.). Į vokiečių kalbą versta „Lietuvių liaudies pasakos“ (1978), daugelis publikacijų Vokietijos Demokratinės Respublikos spaudoje apie lietuvių kalbą ir literatūrą. Profesorius – aktyvus Kristijono Donelaičio kūrybos propaguotojas. Žurnalisto Leono Stepanausko ir Viktoro Falkenhanas įtaka nulėmė, kad daktaras Hermann Budensing (1893–1976) išvertė į vokiečių kalbą Donelaičio „Metus“.

Dvidešimt metų profesorius Falkenhanas vadovavo tarptautinės baltistų – slavų santykių tyrimo komisijos Vokietijos Demokratinėje Respublikoje baltistų sekcijai. Tuo metu dažnai lankėsi Lietuvoje, draugavo su akademikais Kostu Korsaku, Vytautu Mažiuliu, dr. Algirdu Sabaliausku ir kitais mokslininkais.

Išeivių palikimas Zanavykų muziejuje



R. Stepulaičio ekspozicija Zanavykų krašto muziejuje, 1993 m.
Zanavykų muziejaus archyvo nuotraukos



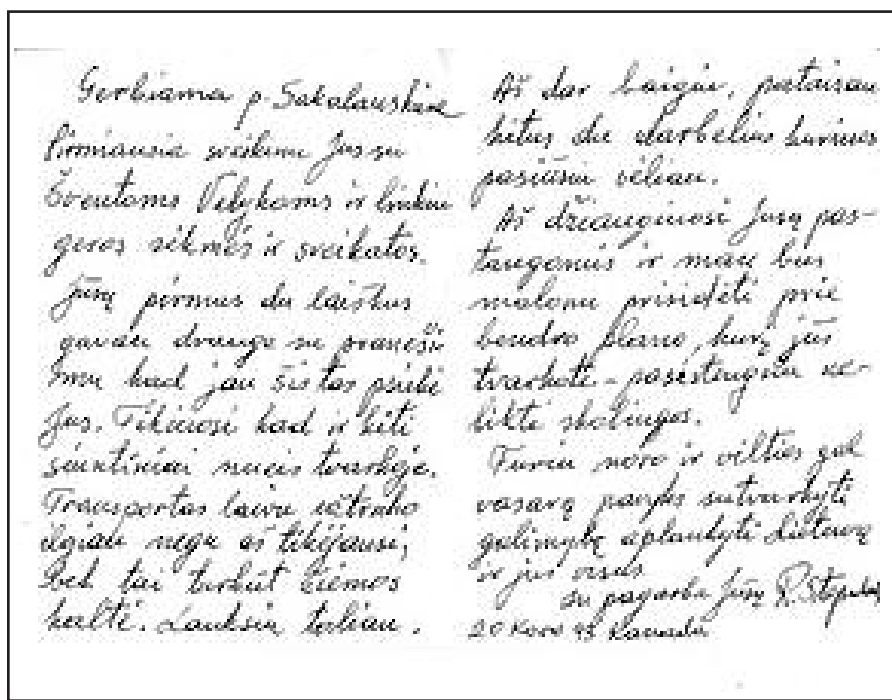
Kelmo kompozicija „Požemio jėgos“. Skulptūros: „Katinas“ ir „Katyte“. Autorius R. Stepulaitis.
Vido Venslovaičio nuotr.

Skaistė Višinskaitė Kumštienė

Po Antrojo pasaulinio karo agresyvi sovietų politika privertė pasitraukti į Vakarų dešimtis tūkstančių Lietuvos gyventojų. „Tai buvo stichiškas, neplanuotas, niekieno neorganizuojamas ir nevadovaujamas bėgimas iš savo namų. Buvo manyta, jog tai truks jei ne dienas ar savaites, tai tikrai ne ilgiau kaip kelis mėnesius.“¹ Kaip teigia dr. Vincas Bartusevičius knygoje „Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje 1944–1951“, jiems buvo duotas perkeltųjų asmenų (angl. Displaced Persons – DP) vardas. Dauguma DP sudarė kultūrinės inteligentijos atstovai: rašytojai, žurnalistai, teisininkai, mokytojai, karininkai, politikos ir visuomenės veikėjai. Visuomenininkas ir žurnalistas Algirdas Šilbajoris savo straipsnyje apie emigracijos bangas pastebė: „Didžiausia dalis išvietintų asmenų atsidūrė Amerikoje, kiti – Kanadoje, Belgijoje, Anglijoje, Austrijoje, Pietų Amerikoje. Dalis jų buvo mokyti žmonės, inteligentai, tačiau, atvykę į svetimą šalį, visi turėjo griebtis juodo darbo, kad pragyventų patys ir išlaikytų šeimą. Ilgainiui gabūs lietuviai išmoko kalbas, sukūrė tvirtas bendruomenes, įsigijo profesijas, ėmė leisti lietuvišką spaudą, kurti visuomenines organizacijas, ne vienas šelpė tėvynėje likusius



R. Stepulaičio atsiųstas atvirukas, skirtas Zanavykų krašto muziejaus direktorei B. Sakalauskienei, 1992 m.



Atvirutė – laiškas šv. Velykų proga nuo R. Stepulaičio, 1993 m. kovo 20 d., Kanada.

tautiečius, laukdami, kada Lietuvai bus grąžinta nepriklausomybė.“²

Iš Zanavykijos į Vakarų pasitraukė nemažai išsilavinusių ir kultūros srityje žinomų asmenybių: rašytoja Petronėlė Orintaitė, poetas Pranas Lembertas, gydytojas Juozas Kriaučiūnas, tekstilininkas ir dailininkas Antanas Tamošaitis, kompozitorius Kazimieras Viktoras Banaitis ir kt. Vos tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, šie zanavykai ir jų šeimų nariai aplankė savo gimtinę. 1994 metais savo straipsnio rankraštyje Zanavykų krašto muziejaus direktorė B. Sakalauskienė rašė: „Platus kelias iš užsienio tuo laiku atsivėrė ir į gimtąją Zanavykiją. Neturiu galimybės išvardinti visus kelius, kuriais plaukia dovanos, laišakai, ir visas pavardes žmonių, kurie įvairiausiais būdais stengiasi padėti pakelti ekonomiką, tautinę dvasią, parodyti ištikimybę savo gimtinei gyvendami užsienyje. Dėkingi esame kiekvienam, kuris surado kelią į šito krašto muziejų, paliko savo įrašą Svečių knygoje. Dėkojame Jums už Jūsų gyvenimą, už Jūsų gyvenimo istoriją, kurią galėtumėte aprašyti kiekvienas ir padovanoti muziejui. Juk tai mūsų istorijos lobynas, istorijos šaltiniai.“³

Vienas pirmųjų, 1990 metais muziejų aplankusių išeivių, buvo dailininkas J. Rudzinskas su žmona, kurie gyveno Australijoje. 1991 metų lankytojų registracijos knygoje galima pastebėti, kad muziejų aplankė nemažai

lio mėnesį grįžęs aplankyti gimtinės, R. Stepulaitis norėjo senoje Sintautų mokykloje įkurti savo darbų muziejų. Tačiau, nepavykus susitarti su vietos valdininkais ir rasti tinkamos patalpos, jam buvo pasiūlyta kreiptis į Zanavykų krašto muziejų. Apžiūrėjęs tuometu laisvas ir dar neįrengtas patalpas, po mėnesio jis parašė laišką muziejaus direktorei, kuriuo patvirtino savo sprendimą perduoti muziejui savo darbų kolekciją.

„Grįžęs atgal į Kanadą, rimtai dar kartą pagalvojau Jūsų pasiūlymą ir esu linkęs prisidėti ir paremti Jūsų planą. Kadangi šiuo metu beveik nėra galimybės kur kitur persiųsti mano eksponatus – o toji sena mokykla Sintautuose gali ilgai užtrukti su remonto darbais, o čia Jūsų pasiūlymas yra realus. Sintautai yra ne taip toli. Aš turiu maždaug 30 gerų medžio skulptūrų, reliefų ir paveikslų, kuriuos galėčiau persiųsti Jums į Lietuvą ir patalpinti į Jūsų suorganizuotą Zanavykų muziejų Ša-



A. Kasperavičienės perduota gūnia arkliams uždengti, austa 1941 m., Vaitiekupių k., Šakių r.

užsienyje gyvenančių lietuvių iš Amerikos, Prancūzijos, Australijos ir Vokietijos.

Labai svarbus buvo 1992 metais įvykęs Zanavykų krašto muziejaus direktorės B. Sakalauskienės ir medžio drožėjo Roko Stepulaičio susitikimas. R. Stepulaitis – kraštiečių, gimęs 1916 m. Leopoldės kaime, Sintautų valsčiuje. 1944 m., artėjant frontui, pasitraukęs į Vokietiją. Pabėgėlių stovykloje Hanau mieste praleidęs dvejus metus, išvyko į Kanadą Barrie miestą, kuriame gyveno jo brolis ir sesuo. 1992 metais spa-

kiuose. <...> Mano noras yra palikti tuos meno darbus ateinančioms kartoms Lietuvoje.“⁴

Rokas Stepulaitis tapo vienu pirmųjų išeivių, kuris savo itin vertingą meno dirbinių kolekciją padovanojo Zanavykų krašto muziejui. Tai 39 autoriniai kūriniai: medžio ir akmens skulptūros, tapybos ir grafikos darbai. R. Stepulaitis perdavė ne tik meno kūrinių, bet ir kitų vertingų eksponatų, tokių kaip fotografijų albumai, doku-

Atkelta iš 4 psl.

mentai. Iš viso buvo perduota 150 muziejinių vertybių.

Atsiųsti meno dirbinių kolekciją iš Kanados užtruko maždaug dvejus metus. Kadangi skulptūros buvo gana didelių išmatavimų, jos buvo siunčiamos po keletą vienetų, o siuntinių buvo daugiau nei dešimt.

Siuntimo išlaidas ir muziejaus patalpų remontą finansavo pats R. Stepulaitis. Kol visos siuntos pasiekė Lietuvą, buvo parengtos patalpos, kuriose turėjo būti eksponuojami šie meno darbai. Dar didesniu impulsu kurti glaudesnius ryšius tarp Zanavykų krašto muziejaus ir Zanavykijos išeivių bendruomenių užsienyje tapo Roko Stepulaičio parodos ekspozicijos atidarymas 1993 m. muziejaus patalpose.

Žinia apie R. Stepulaičio padovanotus eksponatus plačiai buvo paminėta ne tik rajoninėje, bet ir diasporos spaudoje: Kanados lietuvių savaitraštyje „Tėviškės žiburiai“, Australijos laikraštyje „Mūsų pastogė“ ir kt. Ši žinutė pasiekė platų išeivijoje gyvenančių kraštiečių ratą.

Jau 1993–1994 metais zanavykai išeiviai pradėjo intensyviau siųsti savo daiktus į Zanavykų muziejų. Viena iš tokių buvo JAV gyvenanti Antanina Kasperavičienė, kuri muziejui atsiuntė rankų darbo tekstilės dirbinių bei senų leidinių. Tarp jos perduotų



Zosė Dielininkaitienė perduoda muziejui iš Australijos A. Stepanienės atsiųstus rūbus. Pirmą iš kairės – muziejaus direktorė B. Sakalauskienė. 1993 m.



Fotonuotraukoje iš kairės: Salomėja Nasvytytė-Valiukienė, Bronislava Sakalauskienė prie Zanavykų krašto muziejaus. 1998 m. liepos mėn.

senų knygų, leistų tarpukariu, buvo ir 1903 metų Jungtinėse Amerikos Valstijose išleistas P. Vaičiūčio eilės. Siuntinyje taip pat buvo staltiesėlių, „takelių“, pagalvių užvalkalų, tautinių juostų, namudinio audinio rietimų, sijonų, prijuosčių ir kt. Iš viso A. Kasperavičienė muziejui padovanojo 85 eksponatus. Vertingi yra ne tik eksponatai, kurie pasiekė muziejų, tačiau ir istorija, kurią šios muziejinės vertybės byloja. Laiškuose išeivė ne tik smulkiai aprašo dovanotus daiktus, bet ir papasakoja savo pačios gyvenimo istoriją: „Išvažiuoju iš Lietuvos arkliais. Vokiečiai arklius paėmė, liko tik arklių dekiai. Ir tuos Jums siunčiu. Du tautiniai sijonai, Vokietijoje austi 1947 m. Jau suplyšę, menki. <...> Mažas užvalkalas paduškai. Megztas ir siūtas 1898 m. Kitas mažas, siuvinėtas 1926 m. (mano kraitinis, mano darbas).”⁵

Didžioji dalis A. Kasperavičienės dovanotų tekstilės gaminių buvo austi dar Lietuvoje prieš Antrąjį pasaulinį karą, kiti gaminti 1947 metais Vokietijoje bei 1954 metais JAV.

Dar viena moteris, papildžiusi muziejaus fondus rankų darbo tekstilės eksponatais, buvo Agota Stepanienė. Zanavykė iš Australijos atsiuntė trylika eksponatų. 1994 metais B. Sakalauskienė savo straipsnio rankraštyje „Liko ištikimi savo gimtinei“ rašė: „Negalima nesijaudinti kalbant apie Stepanų šeimos (Australija) nuoširdumą. Nelengva buvo įsigyti lietuviškus tautinius rūbus pabėgėliams Vakarų Vokietijoje tuoj po karo. Lietuviai pirko iš amerikiečių kareivių megztinius, ardė juos, išardytus siūlus dažė įvairiomis spalvomis ir radę stakles išaudė audimą, iš kurio pagal dailininko A. Tamošaičio projektą siuvo zanavykiškus tautinius rūbus. Tokių rūbų reikėjo, nes reikėjo rūbo lietuviškam meniniam žodžiui. Nesu-
skaičiuosi koncertus, kuriuose su tais rūbais dalyva-

vo p. Agota Stepanienė. Su jais nukeliavo į tolimąją Australiją ir štai, praeitais metais tuos rūbus ji padovanojo savo gimtojo krašto muziejui.”⁶

1998 metais, aplankiusi senelio tėviškę, į Zanavykų krašto muziejų užsuko Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Saliamono Banaičio anūkė Salomėja Nasvytytė-Valiukienė. Jos dėka muziejaus fondai pasipildė 18 eksponatų. Savo laiške ji rašo: „Mieloji p. Sakalauskiene, siunčiu Jums 2 nuotraukėles, darytas mūsų apsilankymo Zanavykų muziejuje metu. Mūsų viešnagės Lietuvoje metu, diena praleista Zanavykijoje buvo man labai atmintina. Apsilankymas S. Banaičio, mano senelio, tėviškėje po ilgų 54 metų buvo labai jaudinantis išgyvenimas: praleidau tenai II savo laimingiausių vaikystės vasarų. Nors Vaitiekupių gerai pažįstamų sodybų nėra likę, džiugu buvo matyti laukuose vilnijančius kviečius, kaip kadaise. <...> Tikiuosi kitą pavasarį vėl būti Lietuvoj. Tada atvešiu Jums medžiagos apie Bana-

ičių giminę, nuotraukų, spaudoje pasirodžiusių straipsnių ir t.t. <...> Jums dėkoja Salomėja Nasvytytė-Valiukienė.”⁷

Čia ir buvo žadėta, kitą vasarą Zanavykų muziejaus fondai pasipildė S. Nasvytytės atsiminimais apie jos tėvą dr. Motiejų Nasvytį. Taip pat buvo gauta pačio dr. M. Nasvyčio rašyta autobiografija, spausdinta mašinėle, periodikos leidiniai, knygos.

Tai nebuvo vienintelė Banaičių šeimos atstovė perdavusi su šia žymia šeima susijusių eksponatų. Dar 1992 metais muziejų aplankė Ramutė Banaitytė-Henings, kuri perdavė originalias Banaičių šeimos fotografijas ir knygų apie savo dėdę kompozitorių Kazimierą Viktorą Banaitį. Tarp šių knygų – JAV išleista operos „Jūratė ir Kastytis“ partitūra.

Gausiausiai išeivių lietuvių dėka Zanavykų krašto muziejaus fondai pildėsi 1998–2000 metais. Muziejų pasiekė didžiuliai siuntiniai, pilni knygų, žurnalų ir laikraščių, leistų Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pagrindiniai šio laikotarpio rėmėjai Vytautas Alksnis ir Juozas Kriaučiūnas. Jų dėka fondai pasipildė 1 001 eksponatu, tarp kurių ne tik knygos ir žurnalai, bet ir tarpukario fotografijos, asmeniniai medicininiai instrumentai, originalūs dokumentai, užrašai.

Didžioji dalis knygų siuntimui buvo atrenkama tvarkant Amerikos lietuvių kultūros archyvo (ALKA) fondus. Knygų ir kitų leidinių siuntimą apmokėdavo patys išeiviai, arba siuntinius finansuodavo Lietuvos tautos fondas. Tokie leidinių pilni siuntiniai buvo siunčiami ir kitiems Lietuvos muziejams bei bibliotekoms.

Nukelta į 6 psl.



Kazimieras Viktoras Banaitis, trijų veiksmų opera „Jūratė ir Kastytis“, 1970 m. Čikaga, Illinojus.



Paroda „Salve, Vilnius“



Virgis Stančikas. „Angelas 2“



Jolanta Sereikaitė. „Šv. Jonų bažnyčia ir debesys“

Dailininkų pa(s)isveikinimas Bernardinų bažnyčioje

Astrida Petraitytė

Jau susitikiusi su tuo, kad visa kultūra persikėlus į virtualią erdvę, sulaukiau netikėtos žinios: Bernardinų bažnyčioje ką tik (sausio 24 d.) atidaryta parodėlė „SALVE, VILNIUS, kitaip“. Tas „kitaip“ čia, matyt, nurodo ir ypatingas – karantines – kūrybos sąlygas, ir ankstesnių ciklo „Salve, Vilnius“ parodų nedubliavimą: tai jau ketvirtoji ekspozicija, ji skirta Vilniaus 700-ajam gimtadieniui... Akstinas išsiruosti iš namų buvo dvigubai malonus: ir eksponatus apžiūrėsiu „gyvai“, ir apsilankysiu pačioje bažnyčioje (visų tiesiog Bernardinų vadinama, bet turinti dvigubą oficialų vardą: „Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų)“) – juk šiaip būčiau abejojusi, ar įmanu ten patekti, dabar patyriau: kelioms popietės valandoms būdetoja duris atveria.

Architektūrinis ansamblis – su pirmiausia į akis krintančiomis Šv. Onos gotikinėmis smailėmis ir su nuošaliau atsitraukusia santūresne Bernardinų bažnyčia bei prie jos priglundusiu vienuolynu – visad priverčia stabtelėti, „pro šalį“ (pavyzdžiui, į Užupį) traukiant... Bernardinų bažnyčioje senokai nebuvau lankiusis (o kadais besilankant, regis, restauravimo darbai vis kokią dalį pridengdavo). Ir vos įžengus interjeras pritrenkė barokiniu puošnumu. Taip, būtent išpūdingi



Šv. Florijono koplyčia.

A. Petraitytės nuotr.

medžio raižiniai pirmiausia krito į akį – nors žinau, kad bažnyčia, pernai atšventusi 500 metų jubiliejų, per kelėtą savo kaitos amžių yra išlaikiusi gotikinę erdvę, o palaipsniui atidengtoji sienų ir skliautų tapyba irgi siekia XVI amžių...

Bet ir enciklopedija patvirtina: Bernardinų bažnyčią puošia išpūdingi XVIII a. altorių – gal ir sakyklų? – drožiniai /<https://www.vle.lt/straipsnis/droziniai/>. Gali čia susikaupti maldai ir apmąstymams, o gali – tai aš, nuodėmingoji – grožėtis visa puošyba kaip meno dirbiniais... Tyliai maldai gal labiau Šv. Florijono koplyčia nu-

teikia – nors ir čia nesusilaikiau nuo „estetinio žvilgsnio“ į išpūdingą Nukryžiuotąjį, įkomponuotą auksu tviskančiuose rémuose.

○○○

Iš bažnyčios į Bendruomenės centrą išukusi, jau galėjau nebesigrauzti dėl savo „žemiškai meninių“ intencijų – čia, koridoriuje, ekponuojama paroda, kurios specifines – karantines – aplinkybes išanginiame tekste nusako kuratorius Ričardas Zdanavičius („Užsisklendus kasdienybėje, ieškoma prasmingos saviraiškos...“). Ver-

ta parodą ir vienu bendru žvilgsniu aprėpti (tai įmanu, erdvė ne tokia jau didelė) – kartu su „kontekstu“: pablukusia lubų freska, seno mūro fragmentais... Bet verta ir prie kiekvieno eksponato stabtelėti, o jie įvairūs tiek „žanrais“ (skulptūra, tapyba ir pan.), tiek temomis, be abejo, ir individualiais autorių braizais.

Ne vienas darbas tarsi ir skirtas šiai, sakraliai, erdvei. Vos įėjus „pasisveikins“ Juozo Genevičiaus skulptūra „Šv. Pranciškus“, o žvilgsnį trauks šį koridorių „užveriantis“ Virgio Stančiko „Angelas 2“. Gražinos Muralytės Ajauskienės „Praėjusio laiko liudijimas“ taip pat laiką liudija krikščioniškais ženklais.

Žinoma, Vilnius dailininkų irgi įvairiai reflektuojamas. Nedidelis Jolantos Sereikaitės darbelis „Šv. Jonų bažnyčia ir debesys“ ypač suintriguos, jei žinosi – o aš buvau nugirdusi – autorės įvardijimą: tapyba ant aukso (gaila, atlikimo technika prie darbų nenurodyta, o būtų pravartu – paroda turbūt ne tik savam cechui, bet ir tokiems pralaimėjusiems kaip šių eilučių autorė skirta...) O štai Kristina Daniūnaitė Užupio fone įkūrė aktualųjį personažą – Covidą... Taigi kūrybinė vaizduotė ir niūroje situacijoje geba pašmaikštauti. Kaip kitaip išvertume visas (savi)izoliacijas?

Paroda veiks iki kovo 8 d.

Išėivių palikimas Zanavykų muziejuje

Atkelta iš 5 psl.

Šiuo metu Zanavykų muziejaus fonduose saugoma 14 skirtingų pavadinimų žurnalų, leistų išėivijoje: „Laiškai lietuviams“, „Aidai“, „Lietuvių dienos“, „Kronikos balsas“, „Krivūlė“, „Pasaulio lietuvis“, „Lituanus“, „Į laisvę“, „Tėvynės sargas“, „Ateitis“, „Naujoji viltis“, „Varpas“, „Lietuva“, „Aušra“. Siunčiant žurnalus, buvo stengiamasi sudaryti pilnus komplektus nuo pirmojo numerio. Ne visi žurnalai yra pilnai sukomplektuoti, tačiau, jeigu ir trūksta kokio numerio, tai nesumenkina jų reikšmės. 1998–2000 metais, kai žurnalai buvo siunčiami į Lietuvą, tai buvo vienintelė galimybė regionuose esantiems muziejams juos perskaityti, kadangi dar nebuvo technologinių galimybių juos skaitmeninti ir padaryti viešai prieinamus.

Vertingos rašytojos Petronėlės Orintaitės-Jantutos perduotos knygos su autografais. Rašytoja tai pat muziejui persiuntė savo prenumeruoto žurnalo „Šv. Kazimiero akademijos aidai“ keletą numerių.

2005 metais Zigmas Grybinas muziejui perda-

vė broliui, Tauro apygardos partizanų vadui Aleksandrui Grybinui-Faustui, po mirties suteiktus apdovanojimus: Vyčio kryžiaus 2-ojo laipsnio ordiną bei tai patvirtinančius dokumentus. Aleksandras Grybinas-Faustas buvo vienas iš aštuonių Lietuvos partizanų vadų, pasirašiusių 1949 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Deklaraciją.

Paskutiniai išėivių perduoti eksponatai muziejų pasiekė 2006 metais iš JAV gyvenančio Kazio Karužos. Jis atsiuntė savo šeimos fotografijas, kuriose užfiksuotas jo gyvenimas išėivijoje, kultūrinė veikla, susitikimai su kitais žymiais lietuviams.

Zanavykijos išėivių ir Zanavykų krašto muziejaus direktorės B. Sakalauskiene bendradarbiavimo dėka muziejaus fondai 1990–2006 metais papildė 2333 eksponatais. Gausiausia muziejinių vertybių dalis yra knygos, leistos XIX–XX a. II pusėje Tilžėje, Kaune, Vilniuje, Plymouth, Čikagoje, Philadelphijoje. Didelę fondų dalį sudaro JAV leisti žurnalai bei rankų darbo tekstilės gaminiai (XIX a. pabaigos–XX a. pradžios austinės juostos, prijuostės, pagalvų užvalkalai ar drobės rietimai). Fonduose saugoma ir tarpukario fotonuotraukų, darytų dar nepriklausomoje Lietuvoje. Taip pat yra fotografijų, kuriose įamžintos išėivių gyvenimo akimirkos emigracijoje. Sukaupia nemažai pagalbinės medžiagos, straipsnių kopijų, kuriuose atsispindi Zanavykijos išėivių indėlis atkurtos Lietuvos nepri-

klausomybės puoselėjimui, jų parengti ir publikuoti straipsniai politikos, ekonomikos ir kultūros temomis. Taip pat itin svarbūs apdovanojimai, pažymėjimai suteikti išėivių giminaiciams, kovojusiems už Lietuvos laisvę partizanų gretose. Pagrindinės valstybės, iš kurių eksponatai pasiekdavo Zanavykų krašto muziejų, buvo Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada ir Australija.

Išėivių dovanoti eksponatai yra neatsiejama Lietuvos istorinio ir kultūrinio paveldo dalis, kurią turėtume išsaugoti ateities kartoms.

IŠNAŠOS

1. Bartusevičius, V. (2012). Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951. Vilnius: Versus Aureus.
2. Šilbajoris, A. (2001). Emigracijos bangos. XXI amžius, Nr. 85 (994).
3. Sakalauskiene, B. (1994). Straipsnio rankraštis. Zanavykų muziejaus archyvas.
4. Stepulaičio, R. (1992). Laiškas. Kanada. Zanavykų muziejaus archyvas.
5. Kasperavičienė, A. (1994). Laiškas. Zanavykų muziejaus archyvas.
6. Sakalauskiene, B. (1994). Straipsnio „Liko ištikimi savo gimtinei“ rankraštis. Zanavykų muziejaus archyvas.
7. Nasvytytė-Valiukienė, S. (1998). Laiškas. Zanavykų muziejaus archyvas.

Straipsnis parengtas remiant Lietuvos kultūros tarybai

Garsiausios vardinės parodos 2020 m. tapo pačiomis tyliausiomis



Christo ir Jeanne Claude. *Apvyniotas Reichstagas Berlyne*, 1995



Marina Abramovič and Ulay. *Performance Artist Icons*

Ieva Marija Mendeikaitė

2020-ieji. Nors žmonijai ši skaičių numeracija atnešė nemalonius prisiminimus, vis dėlto tai – savotiškai mistiškas, magiškas skaičius. Skaičius, simbolizuojantis aiškumą, sielos atsivėrimą ir sugrįžimą prie to, ką matome ir patiriame kasdien. Tokią žinutę praėję metai skleidė ir meno pasauliui. Deja, daugelio iš šių parodų dėl netikėtai pasaulį užvaldžiusios pandemijos žmonėms išvysti neteko.

Tegalima pasvajoti, ką reikštų renesanso genijaus Rafaelio darbai, jeigu jis nebūtų miręs vos 37-erių. 2020 m. nuo Rafaelio mirties buvo praėję lygiai 500 metų. Šia proga visame pasaulyje buvo suorganizuotos įvairios parodos menininko genialumui atminti. Londone, Nacionalinėje galerijoje buvo suorganizuota visų menininko darbų retrospektyva, taip pat tokia paroda buvo organizuota ir Milane, Verenandos bibliotekoje. Savo ruožtu vasario mėnesį JAV Washingtono Nacionalinėje galerijoje organizuota paroda stengėsi atkreipti dėmesį į menininko turėtą kūrybinę viziją. Buvo spausdinami įvairūs jo paveikslų spaudiniai, tarp jų – menininko Ugo da Carpi sukurtas medžio raizginys, kuris buvo skirtas atvaizduoti garsiojo Rafaelio paveikslą „Dovydas nužudo Galijotą“. Šis medžio raizginys tapo savotiška parodos kulminacija, mat dar kartą pasauliui priminė ne tik garsiojo Rafaelio kaip vizualumo meistro virtuoziškumą, tačiau ir menininko Da Carpi kaip meno darbų spaudos kūrėjo išradingumą.

Vasario mėnuo turėjo būti ypatingas ne tik Rafaeliui, tačiau ir Rembrandtui. Ši mėnesį Ashmolean muziejus Oksforde, Anglijoje, turėjo būti parengęs vieną didžiausių savo šalies istorijoje kada nors rodytų parodų, skirtų ankstyvajam jauno Rembrandto van Rijn kūrybos laikotarpiui. Rembrandtas tikriausiai vienas iš labiausiai vertinamų Olandijos menininkų visame pasaulyje. Jaunojo Rembrandto darbų paroda buvo pažadėjusi išpildyti muziejaus lankytojų troškimą išvysti net ir pačius ankstyviausius menininko darbus, sukurtus dar 1620 metais. Ambicinga darbų ekspozicija turėjo parodyti per šimtą trisdešimt autoriaus darbų, įskaitant trisdešimt keturis paveikslus, tapytus paties Rembrandto, bei dešimt tapytų su to meto kolegomis. Tai taip pat būtų buvusi pirmoji paroda, kuri lankytojus supažindintų, ir pirmoji, kuri gyvai pristatytų naujai atrastą Rembrandto kūrinių „Leiskite vaikams pas mane ateiti“ (org. „Let the Children Come to Me“), tapytą dar 1627–1628 m., kai tapytojui tebuvo vos per dvidešimt metų.

Balandį Londono Nacionalinėje galerijoje turėjo įvykti paroda, skirta unikalaus gabumo italų baroko tapytojui ir nepaprastai moteriai, menininkei Artemisijai Gentileschi atminti. Ši paroda ypatinga tuo, kad būtų žiūrovams parodžiusi iki šiol dar šalyje nerodytus menininkės darbus ir būtų viena didžiausių parodų visoje Jungtinėje Karalystėje apskritai. A. Gentileschi – pirmoji moteris, kuri buvo priimta į Florencijos išskirtinės „Accademia delle Arti del Di-



Artemisia Gentileschi. *Self Portrait as a Lute Player*

segno” (menininkų akademijos) klubą. Tačiau pasaulis ją vertino ir pripažino dėl jos išradingumo, ypač atkuriant alegorines scenas ir novatoriškus autoportretus. Tarp trijų dešimčių Gentileschi darbų vienas įstabiausių ir daugiausiai šlovės menininkei pelnęs kūrinys yra „Autoportretas kaip grojanti liutn“, vaizduojantis dailininkę, laikančią liutnią ir nepaisant aplinkui visumą pavergti bandančių šešėlių, nuožmiai žvelgiančią į žiūrovą.

2020-ieji žadėjo būti daugiau nei tik laiko platforma, kurioje galėtume vėl sutelkti dėmesį į gražiausius ir genialiausius XVI–XVII a. dailės kūrinius. Tai turėjo būti metai, kai meno mėgėjai iš viso pasaulio atsigręžtų ir pažvelgtų į šių dienų visuomenės sąžinės balsą. Palygintų, kur keliauja dabartinės kartos ir ko gali pasimokyti iš praeities tiesių. Štai Paryžiaus meno mylėtojams rugsėjis turėjo tapti ypatinga proga išvysti kažką neįprasto, ko prieš tai niekada nebuvo tekę matyti. Būtent rugsėjo mėnesį Paryžiuje buvo planuojama legendinės Triumfo arkos „suvyniojimas“ į 25 000 kvadratinį metrų mėlynos spalvos polipropileno audinį, kurį tvirtai juostų 7000 metrų raudona virvė. Šis apdangalas gerai visuomenei pažįstamą pastatą turėjo paversti į kažką bauginančio ir keisto. Šis efemeriškas kūrinys turėjo simbolizuoti 1995 metais apvyniotą vokiškąjį Reichstaga. Šį projektą sugalvojo ir realybe paversti ketino garsus visuomenininkas, žinomas Christo vardu, o prie projekto įgyvendinimo prisidėjo ir pastarojo žmona Jeanne-Claude.

Jeigu kultų mintis, kad kurdamas tokį meną Christo po plastiku bando paslėpti vieną iš labiausiai Paryžių garsinančių deimantų, veikiausiai pasmerkumėte jį tapti vienu iš daugelio menininkų, kurie buvo apkaltinti panašia „grėsme“ miesto vardui. 1894 metais visuomenės pamėgtas anarchistas ir meno kritikas Felix Feneon (asmuo, kurio garbei žadama surengti didžiulio masto parodą Moderna meno muziejuje New Yorke) buvo apkaltintas bombos padėjimu po vienu iš savo darbų prašmatniame Paryžiaus viešbučio restorane. Ar po šiuo

meno kūriniu buvo padėta bomba, informatyvių šaltinių išlikę mažai, tačiau daug kas tokį meno kritiko poelgį sietų su pastarojo neapykanta postimpresionistiniame meno pasaulyje ir šios meno šakos atstovams, kurie mėgdavę rinktis šiame restorane.

Tačiau jeigu esate vienas tų, kuriems patinka impresionizmas, ypatingai neoimpresionizmas, o daugybė vienoje vietoje esančių pasikartojančių elementų, pavyzdžiui, taškelių kelia susižavėjimą ir savotiškai hipnotizuoja, tuomet jums būtų patikusi gegužės mėnesį turėjusi įvykti Yayoi Kusamos paroda, turėjusi vykti New Yorke Botanikos sode. Apie Y. Kusamą daug kalbėti nereikia, nes jos vardas kalba pats. Menininkės susižavėjimas įvairių formų taškeliams, gėlėmis siejamas su jos vaikystės išgyvenimais, kada ji patyrė nemažai haliucinuojančių vizijų. Paroda, kuri turėjo ne tik papildyti, bet visiškai užgožti bet kurį kitą tuo metu vykusį meno renginį šalyje, būtų sudaryta iš autorės braižui priskiriamų veidrodinių atspindžių kolekcijos, paveikslų, biomorfinių koliažų ir net šiltnamio ekspozicijos, papildytos autorės firminėmis taškeliams nusėtomis skulptūromis ir kitomis natūraliomis gamtos formomis.

Na ir žinoma, viena iš pačių garsiausių šiuolaikinių meno atstovių Marina Abramovič taip pat turėjo surengti savo parodą. Kai 1977 m. vykusioje Marinos parodoje į ją patekti norėję lankytojai privalėjo į parodą įeiti per durų tarpą, kuriame stovėjo nuoga autorė it jos mylimasis – visi žinojo, kad su Marina siejama kažkas nepaprasto. Šia idėja vėliau pasinaudojo ne vienas garsus menininkas savo parodoje, taip dar labiau išgarsindamas originalią Marinos idėją. Belgrade gimusi menininkė turėjo nepaprastą talentą valdyti žiūrovus ir atvirą širdį, leidžiančią pastariesiems valdyti ją. Būtent dėl šios priežasties Abramovič parodos buvo ne tik gyvybingos, bet tokios įsimintinos, tokios paveikios, kad žmonės, išėję iš parodos, kartais nesuprasdavo, ką turėtų daryti toliau.

Tačiau ir pati menininkė ne kartą buvo pripažinusi, kad ši parodos emocija ir po jos dažnai liekantis emocinis krūvis persiduoda ir jos kasdienybei, kartais savaitėmis ją užgoždamas, o kartais mėnesiams suteikiantis jėgų judėti ir kurti toliau. Visai neseniai ji metė iššūkį vienam iš savo parodos žiūrovų – žiūrėti į ją tol, kol nebegalės. Menininkė neatsistodama kartu su lankytoju taip žiūrėjo vienas į kitą net 736 valandas. Išgyvenę šį vaizdą ir patyrę tokią unikalią patirtį, lankytojai pradėjo kurti savipagalbos grupes ir kalbėti apie prasmę ir kas ji yra. 2020 m. rugsėjo mėnesį Marinai suėjo 50 m., o šia proga menininkė buvo sugalvojusi daryti parodą Londono Karališkojoje menų akademijoje, kuri vadintųsi „Marina Abramovič: Tai, kas nutinka pasibaigus gyvenimui“ (org. „Marina Abramovič: After Life“). Kas tiksliai turėjo būti rodoma šioje parodoje, niekas nežinojo ir iki šiol turinys yra išlikęs paslaptimi.

Palinkėsiu, kad šiais ar dar metais šios paslaptys išlįstų iš savo kokono ir leistų mums pasidžiaugti užtikrintu drugelio skrydžiu, po ilgo sąstingio atnešančiu ir mums visiems viltį pakilti.

Archyvų metai

Atkelta iš 2 psl.

Regioninių valstybės archyvų filialai šiai parodai atrinko savo apskričių teritorijose buvusių ir esančių valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įmonių, įstaigų ir organizacijų įdomesnių veiklos dokumentų.

„Archyvai dalyvauja mūsų planų kūrimo, jie mus lydi per gyvenimą. Šie metai mums bus pilni naujų atradimų. Tad švęskime Archyvų metus kartu ir siekime atrasti, patirti, nustebti, papasakoti ir dalintis“, – kvietė Archyvų metus pradėdama K. Ramonienė.

Savo sveikinime ministrė pirmininkė Ingrida Šimonytė pažymėjo, jog į archyvus žvelgiame kaip į valstybės tapatybės istorinio sąmoningumo puoselėtojus ir į juos ateiname, kai pasilgstame savo šaknų, jų reikia ir mums, reikės ir mūsų vaikams. Kultūros ministras Simonas Kairys priminė, jog šiais Archyvų metais bus surengta daug kultūrinių, edukacinių renginių, parodų, kurie padės gilinti mūsų žinias apie istorinį paveldą ir leis žiūrėti į praeitį šiuolaikinio pasaulio akimis.

Renginio metu buvo pristatytas dokumentinis filmas „Atminties teritorijos“, kuriame pasakojama mūsų visų istorija. Vieno žmogaus atmintyje telpa palyginti nedaug žinių, prisiminimų, o archyvai prisimena mus visus, nes juose saugoma kolektyvinė mūsų visų ir mūsų valstybės atmintis – daug platesnė, senesnė ir neretai kur kas patikimesnė negu atskiros asmens ar grupės prisiminimai.

Archyvų metus Centrinis valstybės archyvas pradėjo pasipildęs didele Pirmojo pasaulinio karo fotografijų kolekcija. Jų išgyta daugiau nei šeši šimtai, dauguma – niekur nepublikuotos. Nuotraukose įamžinti Pirmojo pasaulinio karo laikotarpio Lietuvos žmonės, miesteliai. Dalyje nuotraukų įamžinti įvairūs vokiečių kariuomenės veiksmas – žygiavimas, subombarduoti objektai, apkasai. Archyvui saugoti patikėtose fotografijose įamžinti ir XX amžiaus pradžios Lietuvos žmonės, jų buitis, aplinka.

Šių fotografijų autoriai – vokiečių kaizerinės armijos kareiviai ir karininkai. Vienas jų – karo gydytojas Richard Hadlich. Jo ir kitų vokiečių darytas nuotraukas paskatino rinkti ir dalį archyvui perdavė istorikas Gediminas Kulikauskas.

Dalį nuotraukų valstybės archyvui perdavė žinomas dainininkas Marijonas Mikutavičius, kartu su bendraminčiais jų ieškojęs įvairiuose interneto aukcionuose. Vienos nuotraukos



Archyvus neseniai papildė Pirmojo pasaulinio karo laikų fotografijos



Pasaulio Lietuvių Bendruomenės nariai gamtoje (antras iš kairės – inžinierius, visuomenės veikėjas Valdas Adamkus, trečias – PLB pirmininkas Juozas Bačiūnas.

kaina svyravo nuo kelių dešimčių iki šimtų eurų. Visas šias nuotraukas planuojama paruošti interaktyviai apžiūrai per pirmą šių metų ketvirtį.

Kauno regioninis valstybės archyvas 2021-uosius – Archyvų metus pasiūlytiko su nauja virtualia edukacine erdve. „Tikimės, kad sukūrėme galimybę Archyvo duris atverti plačiau – aktyviau dalinantis saugomais dokumentiniais lobiais“, – teigė Kauno regioninio valstybės archyvo atstovai. Pasak jų, vienas tokių lobių – tarpukario Kauno miesto savivaldybės dokumentų fonde saugomi Skelbimų biuro dokumentai.

Minint Archyvų metus, Lietuvos paštas šiai progai skyrė pirmąjį šiais metais išleistą pašto ženklą, kuris pasirodė 2021 m. sausio 8 dieną. Kartu su pašto ženklu bus išleistas ir pirmosios dienos vokas. Pašto ženklo nominalas – 0,49 Eur, tiražas – 100 tūkst. vienetų. Per metus valstybės valdoma akcinė bendrovė Lietuvos paštas išleis 25–27 pašto ženklus.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 9 valstybės archyvai, o juose saugomi dokumentai sudaro beveik 120 kilometrų – kaip nuo Vilniaus iki Kauno. Seniausio saugomo dokumento – liturginės knygos – fragmentas datuojamas 1280–1300 metais. Vertingiausi valstybės archyvuose saugomi dokumentai įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo registrą.

Valstybės archyvai ne tik saugo, restauruoja ir skaitmenina saugomus dokumentus – čia vyksta įvairūs kultūriniai ir edukaciniai renginiai. Archyvus galima atrasti ir virtualiose erdvėse. Čia Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA) pristato nemažai parodų, susijusių su pasaulio lietuviais. Viena jų išsamiai pasakoja apie Pasaulio Lietuvių Bendruomenę (PLB) – pateikiami dokumentai apie jos susikūrimo istoriją, organizacinę struktūrą, politinę, kultūrinę, švietėjišką veiklą, apie tai, kaip PLB persekiojo KBG, apie PLB veiklą po 1990 metų. Atskira dalis pasakoja apie PLB Šiaurės Amerikoje – čia pateikiama nemažai įdomių nuotraukų ir dokumentų.

Dar viena virtuali paroda pasakoja apie lakūną Feliksą Vaitkų, perskridusį Atlanto vandenyną 1935 metais, apie pasiruošimą tam skrydžiui bei lakūno sutikimą Lietuvoje. Itin įdomi

virtuali paroda apie Vasario 16-osios šventės minėjimus užsienio šalyse 1940–1990 metais. Čia itin daug dokumentų, laiškų, telegramų, nuotraukų, garso įrašų iš Jungtinių Amerikos Valstijų, pasakojančių apie tai, kaip buvo švenčiama Lietuvos nepriklausomybės diena, kai šalis dar buvo okupuota.

Pati naujausia virtuali paroda parengta sausiui baigiantis, minint garsios mokslininkės, archeologės, antropologės, archeomitologijos pradininkės Marijos Gimbutienės šimtasias gimimo metines. Ši paroda, kurioje pristatoma mokslininkės šeima, jos vaikystė, studijų metai, korespondencija, jos veikla Lietuvoje ir užsienyje parengta iš Lietuvos literatūros ir meno archyve saugomų dokumentų.

Vydūno pamiltas Pajūrgiris (3)

Atkelta iš 3 psl.

Vieno interviu metu profesorius buvo paklaustas, ar jis tikrai mokas 35 kalbas. Į tai atsakęs: „Vienu metu galiu laisvai bendrauti 5–7 kalbomis, o jeigu reikia kalbėti rečiau vartojama, tai jau turiu šiek tiek pasiruošęs.“

Nuo 1918 metų kas vasarą iš Tilžės į Girulius atvažiuodavo jaunas Falkenhanas. Tėvas samdė jam kambarį pas poną Rėčių. Butas, kurį jam samdė tėvas, buvo netoli jūros ir turėjo skambų pavadinimą „Pilis prie jūros“. O iš tiesų tai buvo gana kuklus vasarotojams skirtas namelis. Netoli nuo Rėčiaus „Pilies prie jūros“, kitame to paties Rėčiaus vasarnamyje antrame aukšte kambarėly su balkonėliu buvo išsinuomojęs ir Vydūnas. Tuomet, 1918 metais, Vydūnas čia rašė keturių veikslių tragišką „Vergai ir dykiai“. Falkenhanų šeima draugavo su Vydūnu, tad Vydūnas ir kokių reikalu atvažiuojo iš Tilžės į Klaipėdą, pas Falkenhanus į Girulius pasisvečiuoti užsukdavo. Viktorui tekdavo Vydūną su svečiais palydėti į pajūrio kaimus, Viktoras Falkenhanas Vydūno dėka ir su dailininku Adomu Braku (1886–1952) supažindintas buvo.

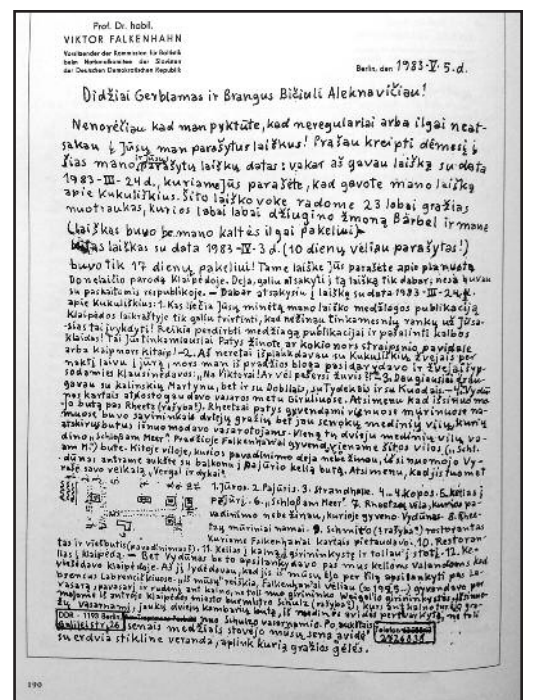
Falkenhanas skaitė Vydūno knygų korektūras, 1924 metais padėjo parengti „Vadovo lietuvių kalbai pramokti“ antrąją laidą, daug prisidėjo prie Vydūno veikalo „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ išleidimo. Vokiečių kalba šis veikalas buvo išleistas 1932 metais, o lietuvių kalba Vilniuje tik 2001 metais.

1925 metais Falkenhanai jau išsinuomojo vilą ant kalno, prie girininkijos. Tai buvo kuklus namukas, perdirbtas iš medinės avidės. To namelio verandoje Vydūnas ne kartą svečiavosi.

Visas šias Falkenhanos papasakotas istorijas užrašė ir „Žvejų kaimelio kronikoje“ paskelbė Bernardas Aleknavičius, kuris Viktorą Falkenhaną kelionėse po Lietuvą lydėjo, kai Lietuva jau vėl atgavo nepriklausomybę. Lydėjo, bendravo, susirašinėjo ir užrašinėjo. Bernardo Aleknavičiaus padedamas Viktoras Falkenhanas galėjo atlikti tikras pilgrimages keliones, susijusias ir su Vydū-

no vardu, ir su kitais garsiais lietuvininkais. Priekulėje aplankė Evės Simonaitytės namelį, parodė pamatus bažnyčios, kur buvo sutuokti Vydūno tėvai. Aplankė Hermano Zudermano tėviškę Macikuose, nuvažiavo iki Jonaičių, kur apžiūrėjo prie mokyklos pritvirtintą Vydūno šimtmečių skirtą atminimo lentą, o grįždami į pagrindinį kelią dar aplankė ir Storostų sodą. Automobilio savininkas Algis Šaudvytis nutarė profesorių nuvežti ir į gimtąją Tilžę, kuri jau buvo tuometinėje Kaliningrado srityje. Pervažiavus Luizės tiltą, jau Ragainė, o netrukus ir Tilžė. Profesorius rodo, kur buvo spaustuvė, kur gyveno Jagomasas, kur buvo kalėjimas, kuriame Vydūnas kalėjo.

1985 metų laiške Bernardui Aleknavičiui Falkenhanas yra nupiešęs schemelę – kaip Giruliuose buvo išsidėstę pastatai, kur gyveno Falkenhanai, kur vasaravo Vydūnas. Tas laiškas



V. Falkenhanos laiško B. Aleknavičiui fragmentas

yra publikuojamas „Žvejų kaimelio kronikoje“. Tad Bernardas Aleknavičius labai pasidarbavo, kad kultūriniai pasakojimai, karų ir okupacijų pertraukti, vėl būtų sujungti į vientisą kultūros grandinę.

Tęsinys kitame numeryje